

**«ЗОЛОТІ ТАТАРСЬКІ, ТУРЕЦЬКІ, ЯЗИЧНІ;
ФЛОРИНИ ЗЕМЛІ НАШОЇ»:
ДО ПРОБЛЕМИ ТАЄМНИЧОГО МОНЕТНОГО
ТЕРМІНА XV – XVII СТ.**

Як засвідчує аналіз церковнослов'янських актових матеріалів, на Буковині, що перебувала у складі Молдавії, назви грошових одиниць в основному відповідали назвам, розповсюдженим на території Червоної Русі, до якої Буковина належала до останньої чверті 14 ст. Виняток, однак, складають невідомі для канцелярії сусідньої Галичини позначення «золоті татарські», які стали на Буковині та в Молдавії домінуючими з 15 ст. Попри багаторічні пошуки (М.Котляр, А.Нудельман, Л.Полевий, П.Бирня, Н.Руссев, О.Ілієску, К.Кіріцеску, О.Огуй, Е.Оберлендер-Тирновяну та ін.) обіговий курс цієї монети залишається невідомим, внаслідок чого малоінформативні й інші показники соціально-економічного життя на Буковині (дійсна вартість життя, нерухомості: сіл, пасік, млинів тощо).

Нині склалося п'ять точок зору щодо терміна «золотий татарський». За гіпотезою І.Ністора¹ – назва “татарський золотий” свідчить про місце його походження – “Татарію”, тобто область генуезьких понтійських колоній: саме там зосереджувалась інтенсивна торгівля, саме звідси монети потрапляли до Молдови. Саму назву автор теорії пов'язував з конкретними золотими монетами: флоринами, дукатами та цехінами, які були золотими еквівалентами “фрязьського” рубля, тобто італійської срібної ліри в 20 солідів. Цієї думки дотримується академічна наука Румунії та Молдови (О.Ілієску; К.Кіріцеску; К.Моісіл; А.Нудельман).

За припущенням Ф.Бабінгера², татарськими золотими були низькопробні імітації венеціанського дуката, продуковані генуезцями у різних містах (у т.ч. і в Кафі, територія якої знаходилась під протекторатом татарських ханів до 1475 р.). Подібні імітації (генуезького, білгородського чи навіть турецького походження) були характерними для грошового обігу Молдови 14-15 ст.³

Оскільки «татарські золоті», за перерахунком актів купівлі-продажу маєтків, мали, на думку автора⁴, занижений курс (до 1/3 та

1/2 угорського золотого), то перегляд евалюаційних таблиць показав на той час зниження проби венеціанських дукатів, що мало наслідком спад їх вартості.

Згідно з іншою гіпотезою⁵ назва “татарський золотий” з’явилась у молдовських документах помилково внаслідок єдиного арабського шрифту, котрим користувалися татари та турки на своїх монетах. Татари в той час не карбували власної золотої монети, а використовували турецькі, що через них потрапляли до Молдови та України. Ці монети, на думку М.Ф.Котляра, насправді були турецькими золотими. Подібне пояснення ідеальне для випадків уживання цього терміна у 1470-х рр., коли в обігу фіксуються нечисленні турецькі алтуни. Незрозумілими лишаються все-таки згадки “турецьких золотих” у молдовських документах 1449-1450 рр.

На думку деяких румунських дослідників⁶, «татарські золоті» позначали не реальні монети, а декілька типів лічильних, запозичених, в основному, із Золотої Орди. Згідно з цим припущенням «важкий татарський золотий» (2,5 золотих флоринів; 2,5 міскалі Золотої Орди; 60 дирхемів чи празьких грошів) відповідав 10 «легким» (в Молдавії останньої чверті 15 ст. ¼ золотого дуката).

Тому розглянемо як цей термін, так і гіпотези щодо його походження, залучивши дані канцелярій Молдавії та сусідніх країн і відомі монетні знахідки для визначення його грошового курсу.

Перша згадка терміна “**татарські золоті**” в молдавській документації припадає на 1428 р. – часи правління Александра Доброго, який налагоджував через Білгород зв’язки з Кафою, а наступні – на 1442-1443 рр., коли ці зв’язки вже було відроджено. Документи свідчать, що звичним засобом платежу на молдовському ринку з березня 1446 р. стають “**татарські золоті**”. Саме тоді село Божани було продане за “РЛ (130) злат татарских”⁷. У 1460-х роках звична ціна на села сягала від 50 до 75 ЗТ, за винятком верхньої Жикови, яка була оцінена у 200 ЗТ⁸. У 1470-х рр. вартість сіл дещо зросла і сягала 120 злат татарських, хоча села “Кобльчини та Билосовци на Днистри” разом коштували 200 ЗТ⁹. Досить значною була у 1470 р. ціна на виноградник (ймовірно, великої площі) – 544 ЗТ¹⁰. За “едино мисто от млинь” у 1484 якийсь Головатий отримав “50 злат татарских”¹¹. Ця слов’янська назва стала домінуючою як на Буковині, так і в Молдавії до кінця 16 ст., що засвідчує 220 його слововжитків у буковинському актовому матеріалі другої половини 15 – 16 ст. при реєстрації актів купівлі-продажу нерухомості (млинів, пасік, сіл), і збереглася згодом як архаїзм аж до кінця 18 ст.¹²

Натомість в іноземних канцеляріях, що фіксували торгіві взаємодносини з Молдовою, замість «золотих татарських», з'являються інші спеціальні назви, які свідчать про специфіку грошового обігу Молдавії. Так, серед документів Офіції торгівлі (Officium Mercantiae) у Генуї від 3 та 6 березня 1444 р. фіксуються «дукати, обігові в цьому краєві Валахії: ... *ducatis (...) ex currentibus in dictis locis Velachie*. У львівській торговій документації йдеться про: *Floreni Tartaricales* (Львів: 1426; 1507), *heidnische Gulden* (Львів: 1441-1448)¹³. Подібні назви з'являються і в офіційних зовнішніх і торговельних документах Молдови¹⁴. Так, замість “злат татарський” у пізнішому німецькомовному листі із Сучави до Брашова від 1473 р. говориться про “язичні гульдени” (*gulden heydnisch*.)” Подібні найменування фіксуються в інших листах до трансільванських міст Бистриці та Брашова. У пізніших міждержавних договорах 1519 та 1527 рр. із Польщею зустрічаються “валаського (молдавського) злота” (*zloti valaski, moldawski*), що лічився “Валаською лічбою” на аспри, а в листуванні 1546-1563 рр. із Бистрицею), крім «золотих татарських» і «язичних гульденів: *gulden heydnisch*», фігурують «дукати/флорини землі нашої: *fl. terre nostre Moldaviae*».

На ужиток частини цих термінів свого часу звернули увагу І.Ністор¹⁵ та інші дослідники (К.Моїсіл, О.Лієску та ін.), проте питання довго залишалося поза системним розглядом. З другої половини 1990-х рр. до цієї проблеми повернулися ряд українських і румунських учених, небезуспішно намагаючись знайти грошовий еквівалент «татарських золотих»¹⁶. Зупинимось детальніше на визначенні грошових курсів для цих іноземних термінів, розглядаючи їх хронологічно в необхідному контексті.

Реставровані грошові курси цієї монети для цього періоду мають неоднозначний вигляд. У сучаському листі до Брашова від 1473 р. (1) інформується, що “чотири язичні золоті: *gulden heydnisch*”) складають один “угорський золотий”, тобто в останній третині 15 ст. на один такий золотий припадало близько 12 аспрів або 25 угорських денаріїв¹⁷. Подібна цінова різниця між цими золотими монетами видна й за іншим документом кінця 15 ст. (2), за яким фальча з 3 фуртами винограду, що були придбані за 15 “злати угорских червлини”, оцінювалась у 1499 р. не менше ніж у 40, а потім у 65 златих татарських¹⁸. Різниця курсів (1:2,66-4,33) навіть з урахуванням певного рівня інфляції та спекулятивного продажу чітко засвідчує цінову неадекватність угорської та «татарської» монет.

Згодом в іншій документації першої чверті 16 ст., замість цих термінів, згадуються ще й “валаські (молдавські) злоті” (zloti valaski), що лічилися “Валаською лічбою” на аспри. Так, у прикордонному та торговому договорі від 7 серпня 1519 р. і Молдово-польському договорі від 12 травня 1527 р., укладеному від імені польського короля Сигізмунда та молдавського князя Стефана IV (Штефаніци), періодично з’являються синонімічні терміни «*złoty walaski*» і «*złothi Moldawski*». Зазначимо, що хоча «Валахія» та «Волохія» були різними країнами, тогочасна польська канцелярія часто позначала Молдавію Валахією. Договір 1519 р. зокрема стосувався типових прикордонних конфліктів (звалтувань, побиття) і визначав суми грошових штрафів, завдяки чому фіксуються нетипові грошові позначення та характерна система лічби. Зупинимося детальніше на ужитку цих термінів:

(7.08.1519) «*Item, gdi bi kto s oboiey strony dziewkę, zonę abo wdowę sgwalcill abo gwaltem wziall, tedy taky gwaltownyk ma placyc osmnascie kop Podolskich, a na Valaska lidzbą aspramy szescdziesąt złotych Valaskich...*». У наступному положенні продовжено: «*Item, a kto dziewke s gey dobrą wolą a prziasliwie vesmie, ma dac poltori kopi a lidzbi Walaskey piącz złotych asprami*»¹⁹. У новій редакції 1527 р. ці положення змінено з указівкою на територіальну приналежність зловмисників: галичанин мав сплатити 60 золотих талаських, а гвалтівник-молдаванин – 18 коп: *jestly bi ktory Podolanin do podolya abo do Halicki zyemye z Moldawskie zyemye wziął dzyewką gwalthem, then czlowyek Walaschinowj za vyne osmnascze kop przypadnye. A yesthly bi Walaschin s Podolya abo s Halicki zyemye moczą abo gwalthem wzył dzyewką, then Podolskyemu abo Haliczkyemu czlowyeku szescdzieszyanth złotych Walaskich za vyne przypadnye...*²⁰. У новій редакції звертає на себе увагу відсутність означення «подольських», яка вказувала на якісні, але практично відсутні в обігу «червоно руські грошики».

У Молдово-польському договорі від 12 травня 1527 р. між Петром Рарешом та Сигізмундом I передбачено штраф для прикордонних конфліктів «на сто і двадцять золотих Молдавських» за нанесення тілесних пошкоджень:

(12.05.1527): “*A jestli by kto ony ktorego thakowego zbyl, thedy ten sbitni na swe rany z ona obczisną pryszycze, ktory then, czo go byl, y za szkody yemu zaplaczi a, rancze odkupyancz, stho y dwadzieszia słoithich Moldawskich starosczye zaplaczycz badzye povynyen*”²¹.

У випадку вбивства чи смерті через поранення, шляхтичі й піддани польського короля, а також молдавани мають платити «за голову»

«60 злотих валаських і сто злотих»; для злочинців, що не належали до шляхетського стану передбачався штраф «60 злотих валаських»:

*«I to abi bylo powszyqnyono, ustavyono iest, ysz, yesli bi slachta, thak krola yego miloszi yako y voyewodi Moldawskiego poddany, kogo chodzącego s poswy ubyl abo ranyl, thedi themu ranemu abo ubithemu ma za rany y za schkodi placzicz. A yesli bi kto zabył, za głowq y za schkodi ma dossicz uczinicz. A tho zaplacziwszy starosszczie za wynq ma dacz szesczdieszianth **złotich Walaskich** y sto złotych. A yesli by nye byl szlachczicz then, czo byl abo zabył, thedi zaplaczwszy rany abo głowq y schkodi, vyni ma dacz starosszczye szesczdiesziant **złotich Walaskich**»²².*

Ослушникам, що невчасно виплачували штрафи, загрожував додатковий штраф на «копу Подольську чи злотий Молдавський»: *“A jesli by ktoryey czlowyек tak s Moldawyan yako s podolan tego dnya nye zaplaczil by, then, na kym prawo przwyodv, zwicziaszci ku głowny sumyе skazany yedna **kopa Podolskye przilozicz a zaplaczicz za winq a starosszczye swemu thesz za wyne **złothi Moldawski** badzye powynyeny dacz**”²³.*

Як бачимо за зазначеними вище документами, на початку 16 ст. вартість “валаського золотого”, за польськими документами, дещо змінюється, проте зберігає попередню тенденцію. У договорі між Польщею та Молдовою від 7.08.1519 р. Сигізмунд I Старий пропонує молдовському воєводі Штефану як міру покарання за зведення дівчини чи заміжньої жінки (3) “18 кіп Подольських, а на Валаську лічбу аспрами шістдесят золотих Валаських”, тобто 18 лічильних грошів/ півгрошів (?) на золотий валаський. Тому ж, хто візьме жінку з доброї її волі, за цим документом, необхідно заплатити “півтори копи, а лічби Валаської п’ять злотих аспрами”²⁴. За цим трактатом дослідники розраховали срібний еквівалент «золотого Валаського». 18 коп подольських грошів мали містити 1080 лічильних грошів чи 2160 обігових коронних чи литовських півгрошів. Оскільки коронні півгроші важили 1,031 г (0,387 г чистого срібла), то «злот валаський» відповідав 14,48 г чистого срібла, а відповідний йому аспр – 1,29 г чистого срібла²⁵. Оскільки, за даними Ш.Памука, вага аспра (турецького акче) між 1491 та 1566 рр. була 0,73 г загалом і 0,66 г чистого срібла), а найвища вага аспра сягала 1,15 г 918% проби (1326-1444), то вихідною срібною монетою був явно не аспр. Ця одиниця певною мірою (20% важча) співвідносилася з лічильною «валаська перперою»²⁶, що дозволяло їм говорити про їх спільне формування у додержавний період під балканським впливом.

На нашу думку, рацію має В.Шлапінський²⁷, який вважає, що цією одиницею рахували не гроші, а «подільські» чи литовські півгроші

~~~~~

(щоправда, не скільки Олександра Ягеллончика, як писав дослідник, а, враховуючи дату документа, Сигізмунда I Старого). У такому випадку 60 півгрошів литовських складають 30 грошів литовських, відповідаючи 37,5 гр. польським. На основі цієї величини подільської копи волоський злот мав би становити 9 гр. лит. чи 11,25 гр. пол. (18х37,5 : 60) або (за тогочасним курсом) 12 аспр. У такий спосіб вага золота валаського у литовському сріблі становить близько 9 г і відповідає 12 аспрам (вагою 0,75 г).

Для середини 16 ст. відоме курсове співвідношення «язичного флорина» та угорського дуката (4), яке простежується за листуванням Петра Рареша та його синів із Радою м. Бистриця (1546-1553 рр.). На той час 360 флоринів угорських у золоті, за нашим розбором справи Ганса Маурера, недалого будівничого церкви²⁸, відповідали 18.000 аспрам чи 1500 «флоринам землі нашої», тобто 1 угорський золотий містив 50 аспрів, які відповідали понад 4,17 «язичним флоринам» або «татарським золотим». Звідти, за елементарними підрахунками, місцевий рахунковий флорин «**gulden heydnisch**» складав 12 аспр. Викликає певну настороженість 24-%на надбавка до цих 4 флоринів, яка, можливо, пояснюється різницею між офіційним і стандартним курсом «угорського золотого» як 1:48 та 1:50 аспрів²⁹.

Це співвідношення підтверджується й даними зі Львова. У книгах лавничого та війтівського судів, де розглядалися спірні справи 1531-1561 рр. між жителями Молдови та Руського воєводства, за дослідженнями В.Шлапінського, з'являлися численні латиномовні позначення: «*florinorum pecuniarum numeri valachici*» (1535/38); «*floreni numeri valachici*» (1535/38); «*florenos valachicos*» (1541). Враховуючи дослівний переклад вихідного терміна: «флорини грошима лічбою валаською», а також його скорочених похідних, можна побачити лічильне використання цього терміна (подібно до польського запису від 1519 р.: «злоті лічби Валаської». У львівському документі від 1561 р. (5) збереглося й грошове співвідношення до польського гроша: «*120 złotych wołoskich, licząc każdy po 8 groszy polskich, co czyni 24 czerwonych złotych*»³⁰. За цим співвідношенням кожний волоський золотий дорівнював 1/5 дуката, 8 грошам або 12 аспрам.

Наведені приклади дозволяють припустити використання «золотого волоського» (який, очевидно, відповідав «золотому татарському») як дванадцяткової рахункової одиниці. Недаремно деякі дослідники звернули увагу на те, що в ряді звичаєвих формул середини 16 ст. вживається формула «12 аспрів» (6), як, наприклад, сплата за розлучен-

ня³¹. Іншим зразком такої суми може послужити молдово-польський договір 1527 р., за яким тому, хто доведе старостам свою правду, тому повернуть все, правда, він має сплатити 12 аспрів (7): «*Item, kto sia spravi przet starostami, temu wssitko ma bidz wroczone, telko ma dacz dwanasczie asp viesznogo*»³². Релікти такого рахунку з'являються згодом у 1648 р. у В.Лупу.

Цілком закономірним виглядає тоді намагання Якуба Геракліда Деспота, який зробив спробу узгодити європейську талярну систему, обігові в Молдавії турецькі акче-аспри та молдавську чи «валаську лічбу на аспри», викарбувати «молдавський золотий» за 12 аспрів у сріблі (8): «*Despotus autem monetam cudere novam praesumet ad florenum unum Moldaicum, qui est asperarum 12, item duorum, 3. et 4.. nec non et mascguros*»³³. Враховуючи те, що турецький акче 1491-1566 рр. мав вагу 0,73 г (із них 0,66 г чистого срібла), можна припустити, що в 1546-1562 рр. «валаський золотий» мав відповідати понад 8,76 г (7,88 г чистого срібла)³⁴.

Звідки ж такі взялася ця рахункова система? Розглянемо як стандартні монетні знахідки з Буковини та Молдавії, так і лічильні системи сусідніх країн. Вивчаючи монетні матеріали, на нашу думку, можна припустити, що у випадку (1), мабуть, згадувалися низькопробні візантійські гіперперіони Мануїла II (1391-1423) вагою в 4 г та IX лотової проби, які дісталися туркам після завоювання Константинополя – їх курс ще на початку 15 ст. складав 3,25 гіперперіони за 1 золотий (у т.ч. угорський) дукат³⁵. Не виключено, що ця золота монета стала за свого курсом рахунковою одиницею. Другий випадок (2) міг стосуватися, ймовірно, чи турецького алтуна (3,43 г 800 мпр.), чи венеціанського цехіна. Останній мав у ті роки знижену вартість та непевну репутацію – його вагу у 1402 р. тимчасово зменшили на 4 грани, тобто з 3,54 г до 3,34 г, внаслідок чого протягом тривалого часу венеціанський цехін оцінювався на 10-15% менше, ніж дукат³⁶.

В основі випадків 3 та 4, що допускають перерахунок на срібло, лежить, на нашу думку, низькопробна золота монета. Розглядаючи грошовий обіг Буковини та Молдавії тих часів, констатуємо, що в 15 ст. у Молдавії досить уживаними стали т.зв. хіоські імітації дукатів венеціанського типу (із зображенням Христа та св. Лавренція, покровителя Генуї), проте з іменами генуезьких догів 1415-1447 рр. (без знаків монетного двору для Кафи чи зі знаком * для Чембало: Балаклави) пониженої ваги (вагами 2,40, 2,28, 2,26, 2,16, 1,5 г) та проби (500) зі стандартним написом (SIT TIBI SEMPER DATUM QUE TU

REGIS ISTE DUCATUM). Вони досить звичні для знахідок із Південної та Північної Буковини³⁷ й північної Молдови: Кірпіць, Скінетья, Васлуй, Сучава, а також Південної України (Керч-1908)³⁸. Випадки 5-8 стосуються лише рахункового використання «золотого татарського чи язичного» у перерахунку на срібло.

Проведений аналіз дозволяє певною мірою поєднати згадані вище 4 гіпотези, бо не тільки турецькі алтуни, а й генуезько-італійські цехіни та їх імітації з Кафи, що в якості “алтун фундукли” (з тур. “венеціанський золотий”) перебували в турецько-причорноморському грошовому обігу і звідти потрапляли у Молдову “молдовським” торгівельним шляхом, який для Молдови був насправді ”татарським”³⁹. Подібна обставина могла відбитися на назвах монет, що потрапили до Молдови цим шляхом. У такому випадку “злот татарський” мав би бути до початку 15 ст. візантійськими гіперперонами, відомими у знахідках із Південної Буковини, а з 1440-х рр. стати збірним поняттям, що включало різнопланові монети: італійські цехіни та дукати, їх імітації, а також турецькі алтуни. Дещо згодом – щонайменше з 1470-х рр. – це позначення стало вживатися як лічильне поняття з курсом 12 аспрів за один «язичний золотий», чому сприяв інтенсивний випуск низькопробних золотих імітацій 1415-1470-х рр. Саме в останній чверті 15 ст. із розповсюдженням турецького акче (12 аспрів на чверть золотого флорина) у Молдові паралельно утвердилася візантійська лічильна система, яка завдяки збігу курсів поєдналася з татарською лічильною системою.

Це рахункове співвідношення (1 лічильний флорин=12 срібних монет) має, на нашу думку, візантійські традиції⁴⁰. У 1092-1093 рр. Алексій I Комнін, як відомо, провів грошову реформу, за якою прирівняв лічильний гіперперіон (рум. *перпера*) до 12 срібних міліарисіїв. Після 1204 р. замість тих уживалися венеціанські гроші (вагою 2,19 г), а з 1295 р. візантійські базілікони. В останній чверті 13 ст. лічильний гіперперіон, що відповідав 12 срібним монетам, розширив сферу свого використання на всі Балкани і охопив Болгарію, Сербію, Боснію, острівну Грецію (Крит, Негропонт, Модон), Рагузи, Катар та Валахію, де він утвердився як дванадцятична перпера (13,37 г срібла, у т.ч. 12,4 г чистого). Ця давня лічильна одиниця, поширившись на суміжний район між Східними Карпатами та Дністром (Молдавію), що сталося в 12-15 ст., очевидно, отримала в 14 ст. назву «перпера валаська». Щонайпізніше в 20-х роках 15 ст. лічильний волоський золотий з'явився як відповідник візантійського гіперперіона Мануїла II і залишався в ужитку завдяки емісіям генуезьких імітацій 1415-1470-х рр. у мол-

давському грошовому обігу. Завдяки утвердженню турецького акче в останній чверті 15 ст. ця назва стала повністю лічильною (1 золотий відповідав за балканськими традиціями 12 аспрам турецьким) і зберігалася в активному ужитку, принаймні, до 60-х рр. XVI ст. При цьому, оскільки в 15-16 ст. дукати венеціанські та угорські мали в Молдавії назву «златии, злоті», то відбувся семантичний переніс «золотий татарський», а згодом «язичний» та «валаський». У Рагузах (Дубровник) та на Криті використання цієї лічильної одиниці збереглося до 17 ст., а у Валахії (як пер пера, до грец. гіперперон) – до 1819 р.

Як бачимо, загадкова назва, звична для Буковини, виражала балкано-понтійську лічильну одиницю. У перспективі необхідно зіставити систему, що прийшла з Візантії, з лічильною системою Золотої Орди, а також встановити за вагами генуезьких імітацій їх курси в «татарських золотих».

¹ Nistor I. Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts. – Czernowitz: Pardini, 1912. – XIII, 200 S.

² Babinger F. Südosteuropäische Handelsmünzen am Ausgang des Mittelalters // Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 44. – Wiesbaden 1957. – S.352-358.

³ Нудельман А.А. К вопросу о составе денежного обращения в Молдавии в XIV – начале XVI вв. (По материалам кладов) // Карпато-Дунайские земли в средние века. – Кишинев: Штиинца, 1975. – С.99; 117.

⁴ Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові в кінці 14-першій третині 19 ст.: Проблема поліномінацій в адаптивних термінологічних системах. – Чернівці: Рута, 1997. – 225 с.; Огуй О. Позначення золотих монет у молдово-буковинських документах кінця XVI – XVII ст. (регіональний аспект) // Історико-географічні дослідження в Україні. Зб. наук. пр. / М.Ф.Дмитрієнко (відп. ред.). – Число 5. – К.: НАН України, Ін-т іст. Укр., 2001. – С.187-195.

⁵ Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV-XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 40.

⁶ Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc” – o moneda de calcul de traditie bizantino-balcanica din Moldova secolelor XV-XVI // Cercetari numizmatice 8. – 2002. – Nr.8. – P.236-237.

⁷ Costachescu M. Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare (C DM.I). În 2 vol. – Vol.I: 1374-1437. – Iași, 1931. – N470. – P. 247.

⁸ Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare (B DS.I). – Vol.1: 1456-1490; – București: SOCEG, 1913. – N66, P.111.

- 9 B DS.I, N89. – P.155.
- 10 B DS.I, N87. – P.150.
- 11 B DS.I, N157. – P.285.
- 12 Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С.118.
- 13 За: Oberländer-Târnoveanu E. Tartarian Zlots – A Golden Horde Legacy in the monetary Terminology and Practice of medieval Moldavia and its neighbouring countries //Revue Roumaine d’Histoire. –Vol. XXX. –Bucureşti, 1991.–S.193, 211.
- 14 Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С.59-60.
- 15 Nistor I. Handel und Wandel in der Moldau...- S.102.
- 16 Див. Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С.56-60; 116-126; Огуй О. Позначення золотих монет у молдово-буковинських документах... – С.187-195; Шлапінський В. Молдавські, валаські, турецькі та угорські назви монет і грошово-лічильних одиниць за письмовими джерелами Руського воеводства (XV – початок XVIII ст.) // А се ето сребро. Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України М.Ф.Котляра з нагоди його 70-річчя. – К.: Ін-т.іст.Укр. НАН України, 2002. – С.199-206; Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”. – P.223-246.
- 17 Nistor I. Handel und Wandel in der Moldau...- S.133.
- 18 Див. Balan T. Documente bucovinene. – Vol.II: 1519–1662. – Cernaуţi, 1934. – №79. – P.148.
- 19 C DM, I. – P.520, 524.
- 20 Hurmuzaki E. Documente privitoare la istoria romanilor (H.II,3). – Vol.II, 3: 1510-1530. – Bucureşti, 1891. – Nr.457. – P. 737.
- 21 H.II,3. – Nr.457. – P.734.
- 22 H.II,3. – Nr.457. – P. 737.
- 23 H.II,3. – Nr.457. – P.733.
- 24 H.II,3. – N456. – P.702.
- 25 Див. Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.234.
- 26 Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.244.
- 27 Шлапінський В. Молдавські, валаські, турецькі та угорські назви монет... – С.206.
- 28 H.II, 1. – N.921.
- 29 Поп. Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.235.

ЦДІАЛ України. – Ф.52 – Оп.2 – Спр.378: 25; Шлапінський В. Молдавські, валаські, турецькі та угорські назви монет... – С.205.

³¹ Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.233.

³² C DM, I. – P.619, 524.

³³ Hurmuzaki E. Documente privitoare la istoria romanilor. In 44 vol. – Vol.II, 1: 1451-1575. – Bucureşti, 1891. – P.411.

³⁴ Поп. Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”. – P.235.

³⁵ Hinz W. Islamische Währungen umgerechnet: Ein Beitrag zur islamischen Wirtschaftsgeschichte in Gold. – Wiesbaden: O.Harrasowitz, 1991. – XII, S.35.

³⁶ Див. Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С.34.

³⁷ З книги, що перебуває в друці: Огуй О.Д. «Монетні знахідки на Буковині: Системно-квантитативне зіставлення», мала знахідка знахідка III/13. Заставнівський район ? Чернівецька область (2005:о?). Під час рибалки в намулі Пруту було виявлено золоту монету. Власник монети через посередника передав у клуб цю монету, на перший погляд, типовий венеціанський дукат 14 ст., на експертизу до фахівців (О.Д.Огуя та С.В.Пивоварова). Ознайомлення з дещо обрізаною монетою (вагою в половину дуката – 1,78 г !) засвідчило низьку якість металу, полушеного на зображеннях, та нерівний, імітаційний характер готичних букв, які практично не читалися. На аверсі з зображенням Христа було орієнтовно написано: P60NI...DUAX NA.EDAIXIV, а на зворотному боці: ХТП. Л. За одноставним висновком, цю монету було віднесено до т.зв. “хіоських імітацій венеціанських дукатів”, звичних знахідок на території Молдови та Румунії (Південної Буковини).

³⁸ Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.66-68.

³⁹ Див. Nistor I. Handel und Wandel in der Moldau... – S.7.

⁴⁰ Див. Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С. 59; Oberländer-Târnoveanu E. “Zlotul romanesc” sau “moldovenesc”... – P.232-233; Шлапінський В. Молдавські, валаські, турецькі та угорські назви монет... – С.206.